

ANILARDAKİ FİKRET

Ertan Engin*

Özet

Yeni Türk Edebiyatı'nın en önemli şahsiyetlerinden Tevfik Fikret hakkında bilgi edinmek için başvurulacak kaynaklar arasında anı kitaplarının ayrı bir yeri vardır. Söz konusu kitapları yazan edebiyatçılar, Fikret'in öğrencisi veya arkadaşı olmuş kişilerdir. Yalnızca Yapısalcı bir gözle bakılmadığı ve eserin şahsiyetle doğrudan bağlantılı olduğu düşünüldüğü takdirde bu anı kitapları da önem kazanmaktadır. Bu çalışmada Fikret'ten bahseden edebiyatçıların anıları ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tevfik Fikret, Servet-i Fünun, Anı

Abstract

Tevfik Fikret is an important figure to New Turkish Literature. To understand his works and his personality we need secondary sources, just like memoires. Some literary memoires gives us interesting details about Fikret and literary history. In this paper, we tried to display those details.

Keywords: Tevfik Fikret, Servet-i Fünun, Memoires

Türk edebiyatının, üzerinde çok sayıda polemik yapılmış olan ünlü şairi Tevfik Fikret'in hayatı, kişiliği ve alışkanlıkları hakkında Ruşen Eşref'in *Tevfik Fikret-Hayatına Dair Hatıralar* (Kütüphane-i Sudi, 1919) adlı kitabından geniş bilgi edinmek mümkündür. Biz bu yazıda Fikret'in öğrencisi de olmuş olan Ruşen Eşref dışındaki edebiyatçıların anılarında Fikret'in nasıl yansıtıldığını incelemeye çalışacağız. Söz konusu anılardan Servet-i Fünun üyelerine ve özellikle o dönemde Fikret'i tanımış olan edebiyatçılara ait olanlarını bir başlık altında topladık. Bu topluluğun dışındaki edebiyatçıların anılarına da ayrı ayrı yer vereceğiz.

1. Servet-i Fünuncuların Gözüyle Fikret

Fikret'in Kişiliği:

Fikret'i yakından tanımış, onunla pek çok ortak anısı olan edebiyatçılardan biri Halit Ziya'dır. Fikret'le birlikte Servet-i Fünun devrine damgasını vurmuş olan Halit Ziya, anılarında sık sık ondan bahseder.¹ Halit Ziya'ya Fikret'ten ilk bahseden Hüseyin Siret

*Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni, uengin@gmail.com.

(Özsever), daha sonra da Ahmet Hikmet'tir.² Halit Ziya, Fikret'ten «sanat alınyazımın edebiyat hayatlarına en çok bağlı olacağı» iki kişiden biri şeklinde bahseder. Fikret'le daha tanışmamıştır ama sanki onun ismi Halit Ziya'yı ürkütür. Bu yüzden tanışmayı da geciktirir. Bu gecikmede, belki de Fikret'in yanında kendini küçülmüş hissetme korkusunun payı olabileceğini söyler. Zaten daha tanışmadan Fikret hakkında anlatılanlar onu büyülemiştir. Tanıştığı zaman ise, onun fiziki görünüşünden de etkilenir.

Bir başka yerde Uşaklıgil, Fikret'i şöyle tanımlayacaktır:

«İstanbul'dan çıkmamış, Galatasarayın dört divarı arasında mübhem emeller besledikten sonra hayata çıkınca onu hayalinden o kadar uzak görmüştü ki Babialide ciğerlerine muvafık bir hava bulamayarak boğulacağına hükmetmiş, bir maden kuyusunda müsemmin bir hava yutmuş gibi kendisini dışarıya atarak, biraz sersem, biraz şaşkın, bu memlekette nasıl yaşayabileceğinde mütehayyir, sarfedilmeğe vesile bulunmayan zengin kuvvetlerini habsede ede dolaşıyordu; bütün rü'yet afakı, mektebin hakikate varamıyacak emelleriyle memleketin her ümidi gırtlığından tutup sıkın idaresinin arasında bir karanlık köşeden ibaretti. »³

Halit Ziya, Fikret'i böyle tasvir ettikten sonra onun *Servet-i Fünûn* müdürlüğünü de «avunulacak bir eğlence çeşidinden» kabullendiğini söyler. Bu iki isim, o dönemde sanat anlayışlarının yakınlığından dolayı değil, kendi dönemlerinde cari olan zulme ve baskıya(II.Abülhamit'e) duydukları nefretten dolayı aynı dergide yer alırlar. Bunun vurgulanması da ilginçtir. Aynı estetik bakış açısının romanda ve şiirde temsilcileri olarak genel kabul gören bu edebiyatçılardan H.Ziya, sanattaki tavrını Fikret'inkiyle aynı çizgide görmez.İkisinin bir diğer ortak özelliği de, manevî açıklıklarını Doğuda değil, Batıda gidermeleri olur.

Halit Ziya, o dönemde en az tenkit edilen üyelerinin Fikret olduğunu belirtir. Buna rağmen en çok öfkelenen de yine o olmaktadır. Fikret, arkadaşlarının başarısıyla çok sevinen, onların yazılarını kendinden geçerek okuyan bir yapıdadır. Servet-i Fünûn düşmanları Fikret'i pek eleştiremezler. Çünkü ondan korkarlar, onun edebiyattaki yerinin sağlamlığını da bilirler. Üstelik kusursuz şahsiyetinde eleştirilecek nokta da bulamazlar.

Fikret, insanları hiç bir zaman oldukları gibi kabul etmez. Her zaman, herkese dargın, her şeyden bezgin bir ruh hali içindedir. Kentten uzaklaşma gereğini hissettiğinde, «hiçlerden mürekkebe bir

¹ Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, Matbaacılık ve Neşriyat T.A.Ş., İstanbul 1936.

² age, c. 4, s. 8.

³ age, c. 4, s. 64.

sanat ve zevk yuvası yaptığı» köşesine çekilir.

Servet-i Fünûn döneminde Fikret'le beraber aynı ortamlarda bulunup onunla arkadaş olmuş bir başka isim de H. Nazım takma adlı Ahmet Reşit Rey'dir. Ahmet Reşit anılarında⁴ *Servet-i Fünûn*'a Ahmet İhsan'la olan yakın dostluğu sayesinde yazmaya başladığını söyler. Fikret derginin yönetimine geldikten sonra «ciddî bir merhale»nin ilk adımları atılır. Eski edebiyat taraftarlarının saldırılarına çoğu kez dergideki bir 'musahabe-i edebiyeye' ile Fikret cevap verir.

Ahmet Reşit Fikret için şunları söyler: «Vakıa Tefvik Fikret de nefesine mağrur ve seriül-infialdi. İstişare odasındaki vazifesini bu sebeple terketmiş, o meraretle mesaisini edebiyata vermiş; padişahı da - hususile pederinin tağribinden sonra daima mültehip olan- kin ve nefretine hedef etmişti. Bu cihetle sarayda kâtiplik etmekten başka cürmü olmayan bizlere de ara sıra niş-i tehekkümünü uzatmaktan çekinmezdi.»

Anılarında Tefvik Fikret için özel bir bölüm de ayırmış olan Ahmet Reşit, bu sayfalarda Fikret'in hem mizacını hem sanatını analiz eder. Ona göre Fikret; talâkatle fesahati kendinde toplamış hoşsohbet birisidir. Karşısındaki insanı büyüleyen bir ifadeye sahiptir. Ancak zaman geçtikçe mizacı kötümserliğe doğru yol alır.

Fikret Galatasaray'daki görevinden ayrılınca onun bıraktığı edebiyat derslerini üzerine alması için Süleyman Nesip, Ahmet Reşit'e ısrar eder. Ahmet Reşit, Fikret'i gücendirmemek için bu teklifi geri çevirir. Ancak daha sonra Fikret'in de rızası alınır ve öylece göreve başlar. Ahmet Reşit, Fikret'ten son olarak bahsettiği sayfalarda Halit Ziya'nın *Kırk Yıl*'ındaki bazı sözlere itiraz eder. Halit Ziya'nın, Fikret için kullandığı «dört duvar arasında müphem emeller» ifadesini anlayamadığını söyler. Halit Ziya'nın, Fikret'in manevî cephesini tasvir etmekten uzak kaldığını belirtir.

Servet-i Fünûn dergisinin kurucusu Ahmet İhsan Tokgöz de anılarında Fikret'ten bahseder.⁵ 1896 yılının kışında Recaizâde Ekrem, yanında «bakışı çok kuvvetli, iri vücutlu, pek sevimli çehreli bir delikanlıyla birlikte» *Servet-i Fünûn*'a gelir. Bu delikanlı Fikret'tir. Ekrem Bey, Fikret'i Ahmet İhsan'a göstererek şöyle der: «- Size Tefvik Fikret Bey'i getirdim. Kendisi benim çok sevdiğim müstait bir gençtir. *Mektep* filan gibi bazı mecmualarda eserleri de çıktı. Ama ben istiyorum ki, Tefvik Fikret Bey, *Servet-i Fünûn*'un olsun!» Hemen karar verilir ve Fikret, derginin yayın politikası konusunda tam

⁴ Ahmet Reşit Rey, *Gördüklerim, Yaptıklarım Canlı Tarihler*, İstanbul 1945, s. 51.

⁵ Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, 1. cilt, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul: 1930.

yetkili kılınır. Ahmet İhsan da diğer edebiyatçılar gibi Fikret'in ruhundan, görünüşünden etkilenir. Fikret, dergideki yazar ve şairlerin hepsinden daha seçkin ruhlu, etkileyici bakışlı biridir. Giyinişine dikkat eder, sesi etkilidir, yazısı inci gibidir. Güzel sanatlara tutkundur. Zarif şeylerden hoşlanır. Resimden çok iyi anlar ve resim de yapar. Melek gibi temizdir ve manevî lekelerden kaçır. Namusla, onurla uyuşmayan her hareket, onun gözünde mahkûmdur.

Sigara içmez, içki de kullanmaz. Gençlik eğlenceleriyle başı hiç hoş olmamıştır. Kendisini çocuğuna ve eşine adar. Bütün *Servet-i Fünûn* ailesi, onun yanında kendini küçük görür. O «ilahi ve çok adil bir hâkim» gibidir. Herkes, onun ufak bir eleştirisine hedef olmak korkusuyla titrer. Onun ilkeleri, hayatın esnekliği karşısında bükülmez. Bu nedenle, çok az arkadaşı olur. Ahmet İhsan'a da ara sıra küser. Padişahın Rezaizâde Ekrem'in maaşına zam yapmasını hazmedemez. Nitekim kendisi İstişare Odası'ndan gelen aylıkları kabul etmez. Ancak Sadrazam, Fikret'i çok sevdiği için, onun bu davranışını yönetimden gizler.⁶

Fikret'in sohbetlerinde bulunmuş, onunla arkadaşlık etmiş başka bir edebiyatçı aynı zamanda dil uzmanı olan Hüseyin Kâzım Kadri'dir. O da anılarında birkaç sayfayla Fikret'e yer verir.⁷ Tevfik Fikret'le tanıştıktan sonra yeni bir âleme girmiş gibi olan Hüseyin Kâzım, gökte aradığı mürşidi yerde bulduğunu söyler. Fikret'in her sözü, her hali hatta alay ve eleştirileri bile onun için bir ders gibidir. Aradığı huzura, Fikret'i tanıdıktan sonra erer.

Fikret için Manisa'yı görmeye giden Hüseyin Cahit Yalçın da anılarında ona geniş yer ayırır.⁸ Hüseyin Cahit, Fikret'i *Servet-i Fünûn*'dan önce sadece bir şiiriyle tanıdığını kaydeder. Bu da *Mirsad* gazetesinde birincilik kazanan tevhididir. Fikret'in onda bıraktığı ilk izlenim, güven ve sevgi aşıl原因 bir şahsiyet oluşudur.

Hüseyin Cahit'e göre bu topluluk içinde en göze çarpanı Tevfik Fikret'tir. O hangi ortamda bulursa, yetkinliğini, farklılığını kabul ettirecek birisidir. Hatta ezici bir kimliğe sahiptir. Hüseyin Cahit ona eski zamanlarda yaşamış bir peygamber gözüyle bakar. Fikret için «yaşayan bir ideal idi.» der.⁹ Fikret de insanlardan dinî sakınmaya benzer bir şekilde titiz bir hayat yaşamalarını ister. Bu noktada hiç hoşgörü göstermez. Bu tip eleştirilerinin yanında tatlı diliyle de insanların kalbini kazanır. Etrafına ilkeli yaşamayı

⁶ age, ss. 96-101.

⁷ Hüseyin Kâzım Kadri, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım* (Hzl. İsmail Kara), İletişim yay., İstanbul 1991.

⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, Akşam Matbaası, İstanbul 1935.

⁹ age, s. 144-146

öğütlediği gibi kendisi de ilkeli yaşar. Dergideki arkadaşlarının edebî kudretini hep kendinden üstün görür. Arkadaşlarının yazılarını okumaktan zevk duyar. Hele yazı başarılı ise, kendi başarılı olmuş gibi sevinir.

Zaman geçtikçe dergiye (*Servet-i Fünûn*) ülke yönetiminden baskı ve yasaklamalar gelmeye başlar. Bu baskılardan bunalan dergi çevresindeki edebiyatçılar, sık sık bir araya gelip piknikler yapar, sohbet eder. Ancak Fikret'in çok sıkıldığı bellidir. Yine böyle bir geziden sandalla dönerlerken, bir şilebin kendi sandallarına çarpması son anda önlenir. Fikret şöyle der: «Ah, ne olurdu bizi çiğneyip ezmiş, batırıp boğmuş olsaydı. Şu dakkada herşey silinmiş olurdu; dünya bize karşı, biz dünyaya karşı... Ne o, ne de biz hiç kaybetmiş olmazdık, tam tersine.»¹⁰

Sigara içmeyen, içkiden uzak duran Fikret, çok güzel şiir okur. Her zaman, ağırbaşlı olmasına rağmen konu Abdülhamit'e ve onun baskılarına gelince kendini tutamaz, coşar. Ruhî yaşantısına dikkat ettiği kadar bedenine de dikkat eder. Bir atlet kadar sağlamdır. Bir keresinde bir omzuna Hüseyin Cahit'i diğerine Mehmet Rauf'u alarak uzun süre dolaştırdığını yine Hüseyin Cahit yazar. Bir başka gece mehtabın güzelliğinden bahsettiğinde Fikret ona çok kızar. Çünkü o gün Abdülhamit'in tahta çıktığı gündür(31 Ağustos). Fikret, böyle bir günde tabiatın güzelliğini fark edebilen Hüseyin Cahit'in bu hatasını hemen yüzüne vurur. Kendisi böyle bir gecede, evinde ışık yakmayı bile vatanseverliğe aykırı bulur. Bu tip iğnemelemlerinden en sevdikleri bile paylarını alır.

Fikret aile hayatına çok bağlıdır. Tüm hayatını eşine ve çocuğuna verir. Bununla beraber onun da hayatından, Hüseyin Cahit'in deyimiyle «günah değilse de bir günah gölgesi» geçer. Bunun meyvaları Birinci Tesadüf, İkinci Tesadüf gibi şiirlerdir.

Buraya kadar andığımız edebiyatçılar dışında bir isim daha vardır ki o da Fikret'in yakınında bulunan, *Servet-i Fünûn* döneminde eserler yazan Mehmet Rauf'tur.¹¹ Mehmet Rauf, Fikret'le tanışmadan önce onun 'musahabe-i edebîye'lerini ve şiirlerini okur. Yazılarını biraz 'iptidâi', şiirlerini de Cenap Şehabettin'e kıyasla sönük bulur. Tanıştıktan sonra Fikret, kendisine çok samimî davranır. Her gün, derginin yazıhanesinde buluşurlar. Fikret sabahdan akşama kadar buradadır ve gelen ziyaretçileri bir misafir gibi ağırlar. *Servet-i Fünûn* üyeleri arasında Rezaizâde Ekrem'den en çok etkilenenler, Mehmet Rauf'a göre, Fikret ve Hüseyin Siret'tir. Fikret, Rezaizade'ye adetâ tapar. Her pazar onu görmeye gider. Bu

¹⁰ Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, c. 5, s. 89.

¹¹ *Mehmet Rauf'un Anıları* (Hzl. Rahim Tarım), Özgür yay., İstanbul 2001.

sevgi ve saygısını da etrafındakilere aşılır.

Mehmet Rauf, *Rübâb-ı Şikeste*'nin yayınlanması münasebetiyle yazdığı bir yazıda tanıdığı Fikret'i şöyle anlatır:

«En ehemmiyetsiz kederlerinize bile candan öyle bir merak edişi, teselli ve tedavî için o kadar âteşin bir natukluğu vardır ki, sizin cerihalarımıza böyle cidden iştirak eden bu adama karşı ilk hareketiniz hürmet ve muhabbet olur. (...) Fikret için edebiyat «yüksek sesle düşünmek»ten, hayatı «yazı ile yaşamak»tan başka bir şey değildir; o hayatını da bir şiir haline koymuş olduğundan edebiyatta ne ise hayatta da odur.»

Mehmet Rauf'a göre Fikret, bedbin olamayacak kadar mutlu ve muntazam bir duygusal hayat sürer. Bu mutluluğunu ise yalnızca bir ses bozabilir: Çeşitli sorunlarla boğuşan insanlığın sesi. Böyle durumlarda bütün bir insanlık onun ailesi olur. Ahlakî ve vicdâni konularda yavrusu alınmaya çalışılan bir aslan gibi olur.

Fikret, büyük bir buluşçudur. Bir estet bakışıyla, gezdiği yerleri, yosunlu bir kayayı, gündelik hayatta kullandığımız eşyaları bile hayal gücüyle öyle süsler ki etrafındakileri şaşırtır.

Servet-i Fünûn döneminde son olarak A. Nadir takma adlı Ali Ekrem (Bolayır)'ın anılarına yer vereceğiz.¹²

Ali Ekrem anılarında “benim bildiğime göre” kaydını vererek, aşağıdaki dörtlüğün, Fikret'in yayınlanmış ilk şiiri olduğunu belirtir.

Ne rütbe-i dil-nişin ise çemende nağme-i hezâr,
Ne mertebe lâtif ise baharda şükûfe-zâr
Bahâra karşı söylenen bu şiirler de öyledir,
Lâtif ü dil-nişin olan bu şi'r-i ter de bir bahâr!¹³

Bu dörtlük *Mirsad* dergisinde İsmail Safa'nın kısa bir övgüsüyle yayınlanır. Fikret'in meşhur Tevhid'i de yaylandıktan sonra, artık *Mirsad*'a yazı yazanlar bu genç şairle tanışmak ister. Ancak bu şair, Ali Ekrem'in tabiriyle “merdümگیرiz” bir delikanlıdır. Onun nasıl çağırılacağını yine Ali Ekrem bulur. Hüseyin Kâzım aracılığıyla Fikret'e haber gönderilir ve o akşam toplandığında Namık Kemal'in *Celâl*'i ve basılmamış şiirlerinin okunacağı söylenir.

Ali Ekrem de daha önceki edebiyatçılarda görüldüğü gibi ilk bakışta Fikret'ten etkilenir. Fikret'in, kalbi büyüleyen bir yüzü,

¹² Ali Ekrem Bolayır'ın *Hatıraları* (Hzl. Metin Kayahan Özgül), Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1991.

¹³ age, s. 435.

gözlerinde zekâ pırıltısı ve alnında bir ciddiyet anlamı vardır. Davranışları samimîdir. İnsana hemen hürmet duygusu aşılır. Gayet mütevâzı, naziktir. Ama bunlarda da hiçbir yapmacıklık eseri yoktur. “Onu görmek, onu sevmek demektir.”¹⁴ *Celâl*’den okunan parçalarla birlikte Ali Ekrem, Fikret’in çok etkilendiğini âdetâ kendinden geçtiğini görür. Zaten bir süre sonra odadaki herkes, eserin etkisiyle hüngür hüngür ağlamaya başlar. Öyle ki Ali Ekrem, bir aralık Fikret’in yere yığılıvereceğini zanneder. Ama biraz sonra kendini toplayan Fikret “Okuyalım, okuyalım” der. O gün sabaha kadar Namık Kemâl’in şiirleri okunur. Ali Ekrem, Fikret’in şiir okuyuşunu da över ve Namık Kemâl’den sonra Tevfik Fikret kadar güzel şiir okuyan birini görmediğini söyler. Fikret, Ali Ekrem’de bulunan ve Namık Kemâl’in şiirlerinin yazılı olduğu buruşuk defteri görünce şöyle der: “Aman efendim, bu nedir? Kemâl’in şiirleri böyle perişan bırakılır mı? Müsaade buyurursanız ben onları hem okuyayım, hem hepsini bir güzel defterde yazayım.” Daha sonra söylediğini yapar ve defterin sonuna da şu dördünlüğü yazar.

Tebyîze muvaffak oldu hâmem

Eş’âr-i Kemâl’i müftehirdir.

Bir beytini yazmak ol edîbin

Bin beyt okumakla bence birdir.¹⁵

Ali Ekrem, babası için yapılan türbenin planını da Fikret’in çizdiğini söyler. Ona göre Fikret’in hayatı, “şakraklık ve hırçınlık” olarak iki bölüme ayrılır. Fikret mutluyken, Ali Ekrem’in deyişiyle, onun kadar “alaycı, sarakacı” bir insan olamaz diye düşündürür. Böyle olduğu zamanlarda da etrafındakileri iğnelemekten, bu amaçla nükteler yapmaktan büyük keyif duyar. Etrafındakiler de ona karşılık vermeye çalışır ama yetişmek mümkün değildir. Fikret’in taşlamalarını şaheser olarak niteleyen Halit Ziya gibi Ali Ekrem de söz konusu iğnelemeler için “dürr-i şehvâr” tabirini kullanır.

Bir gün gelir ve artık Fikret’in şen-şakrak zamanları sona erer. Ali Ekrem, bunun nedenini bulamaz. Fikret’in “açılan, söyleyen, dertlerini sayıp döken bir fitrat”¹⁶ olmadığını söylemekle yetinir. Yine de bir neden olarak, ülkenin kötüye gidişinin ve gün geçtikçe şiddetlenen istibdadın bu şairi olumsuz yönde etkilediğini belirtir. Öyle ki Meşrutiyet’in ilânı bile onda ancak küçük bir umut hâsıl eder. Ali Ekrem’e göre Fikret’in erken ölümündeki etkenlerden biri de onun bu yöndeki üzüntüleridir. Özel hayatında da mutlu

¹⁴ age, s. 439.

¹⁵ age, s. 448.

¹⁶ age, s. 454.

olamayan Fikret, maddî açıdan rahat bir hayat süremez. Babasının himayesi yerine, kişisel yetenekleriyle yükselmeyi düşünürken hayal kırıklığına uğrar. Sonunda “pek huysuz, gayet hırçın” birisi olur. Buna mukabil onu tanıyanlar, ona karşı, târizlerine karşı tahammüllüdürler. Ahmet Reşit’in anlattığı sarayda kâtiplik olayını ve Fikret’in bu konudaki öfkelerini Ali Ekrem de nakleder. Kendisi sükûtle dinler Fikret’i. Fikret ise Ali Ekrem’le konuşması bitince onun yanındaki bir şahsa dönerek şöyle der: “Ya siz, ya siz? Niçin bu kadar fazl ü kemâlinizle sükût edip duruyorsunuz? Niçin milleti uyandırmıyorsunuz? Sizin ilm ü irfânınız ne işe yarar bilmem ki dünyada niçin yaşarsınız?...” Bu şahıs sessizce dinlerken bir fırtına kopacağını anlayan Ali Ekrem, dışarı çıkar. Fikret arkalarından bağırır: “Ya, işte böyle kaçarsınız, doğru sözü dinleyemezsiniz! Ben bu dünyada yalnızım bilirim. Lâkin yalnız yaşayacağım ve geberinceye kadar yalnız bağıracağım.”¹⁷ Hastalığının ağırlaştığı günlerde de şu sözleri söyleyecektir: “Ekrem, vallahi senin de, hepinizin de hakkınız varmış: Ben kendimi beyhûde öldürüp duruyorum. Sanki ben vatan vatan diye bağırıp duruyorum da ne oluyor. Vatan Yerebatan olup gidiyor. Ben de orada mahvoluyorum.”

Yine bu günlerde yanına gelen Ali Ekrem’e, çocuk şiirleri yazdığını söyleyen Fikret, *Şermin*’i yazış nedenini de açıklar. Bunun nedeni parasızlıktır. Ali Ekrem’e bir anlamda vasiyette bulunarak şöyle konuşur: “Ekrem, bir gün gelir de Tevfik Fikret *Şermin* kadar âdî bir eseri nasıl yazmış derlerse öleceğime yakın hekim, ilâç parası tedâriki için hasta hasta, icbâar-ı tabiatle yazdığımı söylersin ve biçâre kardeşin Fikret’i sen müdâfaa edersin!”¹⁸

Ali Ekrem, son ziyaretinde de Fikret’ten, artık siyasi olaylara tamamen kayıtsız kalacağına, yalnızca edebiyatla meşgul olacağına dair sözler işiterek Aşîyan’dan ayrılır.

Fikret’in Sanatı

Servet-i Fünun’un en önemli isimlerinden Halit Ziya’nın şiirde tercihi, Fikret’le tanışana kadar Cenap Şehabettin’dir. Fikret’in çok az okuduğu kanısında olan Halit Ziya bu yüzden onun sanat gücünü bir mucize olarak nitelendirir. Sık sık Cenap Şehabettin’le Fikret’i ortak olarak analiz edici cümleler yazan Halit Ziya, bu iki şairin Türkçe’ye yüzyıllardır görmediği bir müzikalite kazandırdığı inancındadır. Onlar, nazmı belli kalıplardan kurtarmışlar, aruzu Türkçe’ye mükemmel bir şekilde uyarlamışlardır. Halit Ziya, Fikret’in Cenap Şehabettin için «Sahib-i Zuhur» dediğini de belirtir. Halit Ziya, anılarında son kez Fikret’ten bahsederken, diğer birçok

¹⁷ age, s. 456.

¹⁸ age, s.466.

arkadaşının gazete yazarı olmasına karşın onun hiçbir zaman ve şekilde gazete yazarlığına yanaşmayıp köşesine çekildiğini belirtir.

Ahmet Reşit'e göre ise Fikret, Servet-i Fünûn edebiyatının temel taşıdır. Edebiyatımızın gelişimine olan katkıları çok büyüktür. Onun en câzip özelliği ise üslubudur. Konuları geniş değildir ama üslubu sayesinde yapmak istediği tesiri elde eder. Mizacındaki kötümserliğe gidişin delili de *Rübâb-ı Şikeste*'den *Haluk'un Defteri*'ne geldiği zaman anlaşılır. Burada Ahmet Reşit, sözlerine kanıt olarak Fikret'in iki şiirini verir: La Dans Serpantin ve Ceza-yi Mensiyet. Birincisi onun olumlu düşündüğü, umutlu döneminin, ikincisi ise karamsar ve kötümser döneminin ürünüdür.¹⁹ Hüseyin Cahit'e göre, Fikret'in Arapça ve Acemce'ye düşkünlüğü malumatfuruşluk arzusunun veya Arap ve Acem taklitçiliğinden ileri gelmez. Sanatkârâne yazmak, güzel bir üslup yaratmak isteği onu böyle bir yola sevk etmiştir.

Mehmet Rauf'a göre, Fikret kadar az okuyan bir başka şairin varlığı şüphelidir. Fikret'in kütüphanesindeki Fransızca eserlerin dökümünü de Mehmet Rauf şöyle verir: François Coppée'nin ve A.de Musset'nin muhtemelen resimleri için alınmış birer piyesi, *Madame Bovary* ve birkaç tane bilinen dergi. Fikret, *Madame Bovary*'yi ahlâka aykırı bulduğu için yarıda bıraktığını da sık sık söyler. Coppée'yi de biraz tanır. Bu «ilkel vukufu»nu sonraları diğer *Servet-i Fünûn* yazarlarının Batı edebiyatı üzerine yazdığı yazılarla genişletir. Bu yazıları imlâ ve noktalama açısından tashih etmek için okuyan Fikret'in itirazları hiçbir zaman içerik hakkında olmaz. «Fikret her halinde şairdir; sözünde, hareketinde, dostluğunda, ailesinde, her halinde şairdir, yanında bulunup sözlerini dinleyen bir şiirini okuyorum zanneder. (...) Onu en ziyade meftun bırakan renk ve şekildir, o sebepledir ki eserlerinde ne kadar şiir varsa o kadar da resim vardır.»²⁰

Her konuda isteklidir ama yazdığı şiirlere hep su-i zanla bakar. Yazdıktan sonra onları haftalarca görmek istemez. *Rübâb-ı Şikeste*'nin bir kitap haline gelmesi için defalarca karar vermiş, sonra vazgeçmiştir. Eserleri hakkında en büyük endişesi, onların okunuş şekilleridir. Fikret, şiirlerinin ciddi şiir isteklilerini hayal kırıklığına uğratacağından korkar. Çünkü onun şiirleri ancak kendi okuyuşuyla ideal zevki verecektir. Bu yüzden sürekli, şiirleri için «Ah ben okusam, hepsini kurtarırım...» diye hayıflanır. *Servet-i Fünûn* şairlerinin şiirlerini de, onların ruhuna en uygun okuyan Fikret'tir. En büyük şikâyeti de uzun bir eser, bir tiyatro yahut manzum bir hikâye yazamamaktır. Yazdıklarını hiçbir zaman,

¹⁹ Ahmet Reşit Rey, *Gördüklerim, Yaptıklarım*, ss. 318-323.

²⁰ Mehmet Rauf'un Anıları (Hzl. Rahim Tarım), ss. 158-160.

önceden tasarlamadığını, çoğu kez sonunun ne olduğunu bilmeden, kafiyelerin yardımıyla yazdığını söyler.

Ali Ekrem'e göre ise Fikret, «büyük şair değil, büyük artisttir. Lisân-ı nazmı son merhale-i kemâline îsâl etmiştir. Ya Hâmid'de Fikret'in kudret-i nazmı, ya Fikret'te Hâmid'in dehâ-yı şi'ri olsaydı bizim de bir Victor Hugo'muz olurdu.»²¹

Ali Ekrem, İsmail Safa'nın *Mirsad*'ı yayınlamasını ve burada Fikret'i himaye etmesini, Servet-i Fünûn'un temelini teşkil eden bir olay olarak görür. O devirde İsmail Safa, Fikret'in şiirlerini *Mirsad*'da yayınlarken bir de o şiirlerin altına birkaç övücü söz ekler.

Daha sonra Ali Ekrem ve Fikret, *Mâlûmât* dergisinde birlikte çalışırlar. Bu derginin baş yazarlığını Fikret'e teklif eden aracı kişi de Ali Ekrem'dir. Fikret de genel karakterinin bir göstergesi olarak, bu işi, ancak yazı işlerine hiç kimsenin müdahale etmemesi şartıyla kabul eder. Fikret bu dergiye başyazar olur. Ancak dergi yirmi dört sayı çıktıktan sonra kapanır.

Ortak Servet-i Fünûn Çalışmaları

Servet-i Fünûn döneminde, büyük edebiyatçılar sık sık Fikret'in evinde toplanır. Fikret, konuklarını ağırlamakta çok titizdir. Sohbetinin tatlılığıyla, konuklarını rahatlatır. Halit Ziya, onun konuşmasından hayranlıkla bahseder. Bu sohbetlerde Fikret, dönüp dolaşıp daima 'zamanın kötülüklerine' gelir. O zaman da tam anlamıyla coşar ve konuşması bir nutuk havasına bürünür. Bu toplantılarda bulunanların halini Halit Ziya, şeyhinin (Fikret) etrafında toplanan müritlerin haline benzetir.

Fikret, Hüseyin Cahit'in *Hayal İçinde* adlı romanının müsveddelerinin okunması için bir toplantı tertipler. Arkadaşlarının yazıları karşısında en büyük neşeyi gösteren Fikret, bu toplantıyı törensel bir olaya çevirir. Bununla birlikte o, kendi yazdıklarından hiç memnun olmayan birisidir.

Ahmet Reşit de Servet-i Fünûn günlerinden şu iki olayı aktarır: Bir gün Ali Ekrem Fikret'e gücenik bir halde Ahmet Reşit'e gelir. Sebep, Fikret'in Ali Ekrem'in bir eseri üzerinde oynama yapmasıdır. Ali Ekrem artık dergide yazmayacağını söyler. Ahmet Reşit, topluluğun dağılması için bazı sözler söyleyince de Ali Ekrem şöyle konuşur: «Bize, sarayda kâtip olduğumuzdan dolayı levh eden Tevfik Fikret'i tutmak için beni reddediyorsun.»

Ahmet Reşit bir gün *Servet-i Fünûn*'a bir şiir getirir. Fikret, şiirdeki «âğuşte» kelimesini beğenmediğini söyleyince Cenap

²¹ Ali Ekrem Bolayır'ın *Hatıraları* (Hızl. Metin Kayahan Özgül), s. 428.

Şehabettin «Böyle softa taassubunu bırakalım» der. Fikret de itaatle bu sözü kabul eder. Ahmet Reşit'e göre Fikret, Cenap Şehabettin'e hayrandır. O dönemde bütün dergi çalışanlarının sarayca ödüllendirilmesi furyası başlar. Ahmet İhsan'ın dergisine gelene kadar *İkdam*, *Malumat* gibi pek çok dergi çalışanı ödüllendirilir. Ahmet İhsan da ödüllendirecekler listesi yaparak saraya gönderir. Ama bu listede Fikret gibi hassas yazar ve şairler yoktur. Matbaadaki mürettepler, kâtipler, hamallar vardır. Sonunda onlar da ödüllendirilir. Ama Fikret, bu fakir insanların sevinmesi uğruna bile olsa saraydan böyle bir şey istediği için uzun süre Ahmet İhsan'a dargın kalır. Ahmet İhsan; her ay babasından kendisine on beş altın harçlık gelen ve Aksaray'da mükemmel bir konakta yaşayan Fikret, böyle iyi bir durumda olmasaydı bu tip “mübalâğalı meyillerinde” yine ısrar eder miydi diye kendisine sorar. Ancak bu soruya da cevap veremediğini söyler.²²

Servet-i Fünûn'a yazmaya başladığı ilk dönemlerde bununla yetinmek istemeyen Hüseyin Cahit ise, Ahmet Şuayp, Mehmet Rauf gibi arkadaşlarıyla birlikte *Yeni Mecmua* adında bir dergi çıkarma kararı alır. İlk sayı için - yazılar da dahil - her şey tamamlanır. Derginin logosunu Fikret hazırlar. Ancak saraydan gelen emirle *Yeni Mecmua*'nın çıkışı yasaklanır.²³

Servet-i Fünûn'a karşılıksız yazı veren edebiyatçılar için Ahmet İhsan'dan seksen kuruş haftalık alan Fikret bu parayı dergi yazarlarına eşit olarak dağıtır.

Hüseyin Cahit'e göre Fikret, dergiye gelen hiçbir esere karışmaz. Onun çok titiz olduğu konu imlâdır. Bütün müsveddeleri okur ve yazım hatalarını düzeltir. *Servet-i Fünûn*'un odak noktası Fikret'tir. Dergi üyeleri haftada bir kez onun Aksaray'daki evinde toplanır.

Fikret, *Servet-i Fünûn* dergisine yazmayı bıraktığında Hüseyin Cahit'ten derginin başına geçmesini ister. Hüseyin Cahit, bu teklifi kabul ederse kendisine kırılmayacağına dair Fikret'ten yeminle güvence alır. Ancak bir süre sonra korktuğu başına gelir. Kendi teklif etmesine ve kırılmayacağına dair yemin etmesine rağmen Fikret, Hüseyin Cahit'e darılır.

Mehmet Rauf'tan önce adlarını andığımız edebiyatçılar ittifakla, Fikret'in gençleri cesaretlendirdiğini, onların eserleriyle sevinç duyduğunu kaydediyorlardı. Ancak Mehmet Rauf'a göre Fikret, onun ve Hüseyin Cahit'in başarılarını «derin bir ezâ-yı ruh» ile takip eder. Sanki Mehmet Rauf ve Hüseyin Cahit'in kendisini

²² Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, s. 104.

²³ Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, ss. 77-79.

edebî sahada geride bırakacaklarından korkar. Bu iki isme özellikle ilk zamanlar hiç önem vermez. Bunlar, Mehmet Rauf'un izlenimleri ve düşünceleridir.²⁴

Yine böyle Mehmet Rauf'a ait «Uzaktan» adlı bir hikâyeyi, yazarının kendi ifadesiyle «hazmedemeyerek» uzun süre neşrini erteler. Ancak uzun zaman sonra Hüseyin Cahit, Mehmet Rauf gibi gençlerin kabiliyetini takdir eden Fikret, yeri geldiğinde onları başkalarına karşı savunur.

Servet-i Fünuncuların Transvaal olayıyla ilgili olarak Mehmet Rauf ayrıntılı bilgiler verir. İngiliz elçisi, İsmail Kemal Bey'e Türklerin meşrutiyete ihtiyacı olmadığını söyleyince İsmail Kemal Bey, Türk milletinin Kanun-ı Esâsi için canını fedâ edebileceğini söyler ve meşrutî yönetim için elçiden muavenet ister. Elçi de Türklerden böyle bir talep gelirse memnuniyetle kabul edeceğini söyler. İngiltere, bu sırada Transvaal savaşını sürdürmektedir. İsmail Kemal'in Fikret'le bağlantı kurması sonrasında Servet-i Fünûn üyelerinin hemen hepsinin imzasıyla İngiliz elçiliğine bir mektup yazılır. Bu mektupta İngilizlerin Transvaal savaşında galibiyeti temenni edilmektedir. Ancak bu mektup elçiliğe ulaşmadan kaybedilir. Bir süre sonra yolda bu mektubu bulan insafli birisi onu *Servet-i Fünûn'a* getirir. Daha sonra elçiliğe bir heyet olarak giden edebiyatçılar, mektubu verirler ve temennilerini şifahen de iletirler.

Servet-i Fünuncuların ortak vasfı, istibdat yönetimine olan düşmanlıklarıdır. Ancak bu düşmanlık duygusu en şiddetli olan Fikret'tir. Cülûs gecelerinde, onun evinde ışık yakılmadığını Mehmet Rauf da kaydeder.

Uzak Ülkelere Kaçma Hayali

Yazdıklarından, içinde yaşadığı acı gerçeklerle çevrili dünyadan memnun olmayan Fikret, kendini bir hayale teslim eder. Bu hayalin adı «Yeşil Yurt»tur. Bu hayale göre, dergideki edebiyatçılardan isteyenler, aileleriyle birlikte Hüseyin Kâzım'ın (Kadri) Manisa'daki çiftliğine çekileceklerdir. Burada samimiyet ve kardeşlik içinde bir hayat sürmeleri, Fikret'le birlikte diğer edebiyatçıların da ideali olur. Halit Ziya, önceleri Manisa yerine Seylan adasının adının geçtiğini belirtir. Halit Ziya bu hayalin nasıl suya düştüğünü açıklamaz.²⁵

Hüseyin Kâzım da Servet-i Fünûn üyelerinin ülkedeki kötü gidişe çare aradıkları rutin toplantılarından birinde, Fikret'in bir fikir ortaya attığını söyler: başka bir ülkeye göç etmek! Onun bu fikri

²⁴ Mehmet Rauf'un Anıları (Hz. Rahim Tarım), ss. 70-71.

²⁵ Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, c. 5, ss. 55-57.

herkes tarafından tasvip edilir. Ama para temin etmeleri çok zor görünür. Hüseyin Kâzım, Fikret'in Batı medeniyetinin yaşandığı ülkelerden de hoşlanmadığını ve onun mümkün olsa insanlıktan kendini soyutlayacağını söyler.²⁶ Uzun tartışmalardan sonra göç ülkesi, Yeni Zelanda olarak tespit edilir. Bu ülkeye dair broşürler, kitapçıklar getirtilerek hayaller kurulur. Fikret, «Yeşil Yurt» Yeşil Yurt'un mukavvadan bir prototipini bile yapar. Yalnız, bekâr olan edebiyatçılar için, göç etmelerine ancak evlenmeleri kaydıyla izin verir. Bu sefer de bu durumda olanlar için yeni bir dert, evlenmek meselesi ortaya çıkar. Ancak bu hayaller bir süre sonra söner. Hüseyin Kâzım, Halit Ziya gibi buna neden olan belli bir olay göstermez. Yalnızca bir arkadaşın, toplantı sırasında Fikret'ten rakı istediğini ve Fikret'in de bu olaya çok üzüldüğünü belirtir. Sanki Fikret, göç edilen ülkede alkolik bir arkadaşın yanında bulunmasından çekinmiş gibidir. Bu olaydan bir süre sonra Yeşil Yurt hayali Fikret'te bir kez daha canlanır. Bu sefer, Hüseyin Kâzım'ın babasına ait Manisa'nın Tepecik köyündeki bir çiftliğe yerleşmesi düşünülür. Bunu üç isim yapacaktır: Tevfik Fikret, Hüseyin Kâzım ve Hüseyin Cahit. Hüseyin Cahit, tetkik için söz konusu çiftliğe gider. Olumlu izlenimler ve elinde fotoğraflarla geri döner. Fakat Fikret bir kez daha vazgeçer. Bu vazgeçiş için ortada yine açık bir neden ya da olay yoktur. Zaten «Fikret'in tercüme-i hayatı, yine kendi tabirince «bir ruh-ı ateşin ile bir fikr-i bî karar» cümlesiyle»²⁷ özetlenebileceği için bu davranışları da normal karşılanır.

Yeni Zelanda'ya ve Manisa'ya göç etme fikirlerine Hüseyin Cahit de değinir. Yeni Zelanda konusunda en istekliler olarak, Hüseyin Kâzım'ı, Mehmet Rauf'u, Fikret'i ve kendisini sayar. Ayrıca *Hayat-ı Muhayyel* adlı eserini de bu ülkeye göç etme fikrinin verdiği ilhamla kaleme aldığını söyler. Yeni Zelanda konusunda Fikret'le bir noktada anlaşamaz. Hüseyin Cahit, Abdülhamit ölünce mutlaka ülkeye dönmeyi ister. Fikret ise ömür boyu orada kalmakta diretir. Bu hayalin gerçekleşmemesine sebep olarak Hüseyin Cahit, parasızlığı gösterir.

Manisa düşüncesi de Fikret hiçbir neden göstermediği halde gerçekleşemez. Oysa bu şehir kendi planları için çok uygundur.

«Ama biz gene de İstanbul'da kaldık. Fikret'in böyle garabetleri vardı. Kim bilir ne gibi bir mülâhaza ile fikrinden vazgeçti ve kabahati Hüseyin Kâzım'a bulmak istedi. Ben Manisa'da iken «Gel ey berîd-i perestide...» (*Rebabı Şikeste*) diye mısralar söylemiş,

²⁶ Hüseyin Kâzım Kadri, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım* (Hzl. İsmail Kara), s. 61.

²⁷ *age*, s. 62.

sabırsızlıkla avdetimi beklemiş. Sonra teşebbüsten vazgeçilince: «Sen de gittin, senin de arkandan...(Rebabı Şikeste)» diye gözyaşları dökmüştü. Sanki bütün teşebbüsün amacı bu iki manzumeyi yazmakmış gibi...»²⁸

Dergi üyelerinin Yeni Zelanda'yı nasıl seçtikleri de Mehmet Rauf'un anılarında yer alır. Fikret, arkadaşlarıyla göç kararı alınca, Mehmet Rauf'a bu konuda bilgi toplamasını söyler. Rauf da İngiliz elçilik gemisi Imogene'in süvarisi Kaptan Bain'den Yeni Zelanda konusunda çok övücü sözler işitince, göç için istikamet tesbit edilmiş olur.

Görüldüğü gibi Yeni Zelanda konusunda edebiyatçılar farklı bilgiler ve görüşler aktarır. Halit Ziya, Yeni Zelanda yerine Seylan adasının adının geçtiğini söylerken bu hayallerin suya düşme nedenini söylemez. Bu göç meselesinde en fazla bilgiyi Hüseyin Kâzım'da ve Hüseyin Cahit'te buluruz. Bunun sebebi de, göç bahsi açılınca en istekli davranan isimlerin bunlar ve Fikret olmasıdır.

Yeni Zelanda'nın tespit edilmesinde yardımcı olan Mehmet Rauf ise, her iki göç teşebbüsünü (Yeni Zelanda ve Manisa) de gerçekleştirecek irade kuvvetinden yoksun bulduklarını söylemekle yetinir. Bu anlamda topluluktaki pek çok edebiyatçının Fikret'in Süha ve Pervin şiirindeki Süha'ya benzediğini düşünebiliriz. Küçük, beyaz tepeciğe, çıkacak ani bir kasırganın kendisini alıp götürürvermesini isteyen Süha'ya.

Servet- i Fünun Dışındaki Edebiyatçılar

Ebubekir Hâzim:

Ebubekir Hâzim anılarında Urfa'da tanıştığı bir mutasarrıftan bahseder.²⁹ Hüseyin Efendi adındaki bu kişi Tevfik Fikret'in babasıdır. Hüseyin Efendi, Fikret'ten yana Tepeyran'a dert yanar. Onu Hariciye Nezareti'ne yerleştirmiştir. Ancak yükselmesini beklerken, Fikret'in şiire ilgisi yüzünden memurluğu bıraktığını öğrenir. Bunun üzerine içi kan ağlasa da oğluna gönderdiği parayı keser. Amacı Fikret'i memurluğa geri döndürmektir. Ebubekir Hâzim ise, Fikret'ten övgüyle bahseder. Onun «büyüklüğü günden güne artan bir genç» olduğunu söyler. Bunu söylerken henüz Fikret'le tanışmamıştır. Onun ruhunu, şiirlerinden tanımıştır. Hüseyin Efendi'ye, oğluna para göndermeyi ihmal etmemesini söyler. Böylece «Fikret'in babası olmak gibi büyük ve baki bir şerefe layık olduğunu» ispat edecektir. Hüseyin Efendi ise bu sözlere şaşırır. Ancak daha

²⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, ss. 125-126.

²⁹ Ebubekir Hâzim Tepeyran, *Hatıraları: 1 Canlı Tarihler*, Türkiye yay., İstanbul: 1944, ss. 248-250.

sonra gözlerinden yaşlar dökülür ve Ebubekir Hâzîm'e teşekkür eder. Yaptığı hatayı anlamıştır. Bu olaydan bir süre sonra Fikret, dolaylı yoldan kendisini babasına tanıttığı için Ebubekir Hâzîm'e teşekkür eder. Daha sonra bu teşekkürünü yüz yüze görüşmelerinde de tekrarlar.

Yahya Kemâl:

Fikret'i tanımış, onunla dostluk kurmuş olan bir diğer büyük edebiyatçı Yahya Kemâl'dir. Tanıdığı ünlü simaları anlattığı *Siyasi ve Edebi Portreler* adlı kitabında Tefik Fikret'ten de bahseder.³⁰ Fikret'le 1912 yazında tanışır. Onun şiirini ise on yıldır tanımaktadır. Fikret'in kendisi üzerine olan etkisini şöyle anlatır:

«Kendi neslimin bütün çocukları üzerinde olduğu gibi, ruhumda, ahlakımda, zevkimde, lisanımda, sanatımda en büyük tesiri o icra etmişti. Şark âleminde kafamı o çıkarmıştı. Bir müddet onun kâinatında kalmıştım. Sonra Paris'teki edebî hayata dalarak onun kâinatından çıkmıştım. (...) Tefik Fikret'in lisanına ve şiirine benim neslimden ilk aksü'l-amele ben cüret ettim; maamâfih onun aleyhinde yazmayan ve ona hürmet eden, onu ilk mürşid gibi telakkî eden bir ferd oldum. Gaaliba beni bununçün sevdi.»³¹

Yahya Kemâl, Fikret'le kısa sürede dost olur. Bunu sağlayan, şiirdeki anlayışlarından çok, benzer zevkleri paylaşımlarıdır. Aşyan'da saatlerce edebiyat ve politika sohbetleri yaparlar. Fikret, bu sohbetlerde İttihat ve Terakki'nin şiddetli muhalifidir. Beraberce lokantada oturdukları bir gün Yahya Kemâl, yanlarından geçerken selam veren Süleyman Nazife mukabele eder. Bunun üzerine Fikret'in benzi solgunlaşır. Fikret, Süleyman Nazif'i kastederek «Bu adamı tanır mısınız? Onun elini sıkarmısınız» diye sorar. Yahya Kemâl de elbette sıkacağını, Süleyman Nazif'in herhalde ellerini sabunla yıkadığını söyler. Ayrıca, ona göre el sıkamak nezaket gereğidir. Kötü ahlak, el sıkışmakla sirayet etmez. Zaten o, insanlara ahlak cezası vermeyi düşünen birisi değildir. Bu sözlerden, Fikret çok alınır. Soğuk bir şekilde ayrılırlar. Ancak bir süre sonra barışırlar. Fikret, Yahya Kemâl'in şiirlerini görmek ister. Yahya Kemal, kendisinden sonra gelen gençleri çeşitli şekillerde küçük gören Fikret'e şiirlerini göstermek istemez. Sonunda Fikret, ona ait birkaç mısrayı arkadaşlarından duyduğunu ve çok beğendiğini söyler. Daha sonra Yahya Kemâl de birkaç şiirini okur. Fikret şiirleri tekrar okutur ve büyük ilgi gösterir. Öyle ki Fikret'in, Yahya Kemâl adını ağzından düşürmediğini ve yeni nesilden sadece onu beğendiğini,

³⁰ Yahya Kemâl Beyathı, *Siyasi ve Edebi Portreler*, 3. bs., İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 1986.

³¹ age, s. 6.

ortak dostları olan Doktor Adnan Bey söyler.

Fikret son günlerinde, «*Havza*» adında bir dergi çıkarmayı düşünür. Dergiyi, Yakup Kadri ile Yahya Kemâl idare edecektir. Ancak dergide yer alması planlanan Rıza Tevfik ve Cenap Şehabettin, dergiyi idare edeceklerle edebî anlayış olarak uyuşamayınca bu proje de yarım kalır. Yahya Kemâl'e göre Fikret'in bilgisi orta derecede, birçok konuda ondan da aşağıdır. Çok küçük bir dünyası vardır. Olgunluk yıllarında eğildiği sol düşünceleri çok az bilir. Şiir sahasında, Baudelaire'i, Sembolistleri anlamamıştır. Ancak Prudhomme, Coppée gibi şairleri öylesine bir vukuflla öğrenmiştir. Fransızca'yı da orta düzeyde, eski şiiri basit bir malûmatla bilir. Tüm bunlara rağmen, şiirimizde göz kamaştıran bir yenilik başarır.

Halit Fahri:

Fikret Galatasaray'da müdürken, bu okulda öğrenci olan ve gelecekte edebiyat tarihine geçecek kişilerden biri Halit Fahri Ozansoy'dur. Halit Fahri anılarında Fikret'e özel bir bölüm ayırır.³² 31 Mart Vakası'nda coşmuş kalabalık Galatasaray Lisesi'nin önüne gelince, Fikret okulun kapısı önünde «Beni çiğnemedi mektebe saldırılmaz» diye haykırır. İstifa ettiği zaman, içinde Halit Fahri'nin de bulunduğu bazı öğrenciler yirmi gün boyunca Taksim'de toplanırlar. İstifa olayının ilk günü okulda «müdürümüzü isteriz» diye bağırır ve mubassırların engelleyici çabalarına rağmen okuldan çıkarlar.

Fikret, okula yapılacak olan konferans salonu için devletten tahsisatı önceleri alırken daha sonra bu yardım kesilir. Çünkü, bakanlık Fikret'in öğrencileri aktör yapmak istemesinden korkar.

Halit Fahri'ye göre Fikret, zamanın kötülüklerine karşı geniş bir cesaretle, herkesçe bilinen güzel ahlâk yasalarını şiirinin içine koymuştur. Devrinin ıstırapları karşısında karamsar ve şüphecidir. O, arayan insandır. Ebediyete ve Allah'a inancı kesindir. Onu bu konuda anlamamış olanlar 'bühtan' etmişlerdir. Onun «Bir örümcek götürür Hakk'a beni» demesi bile bunu gösterir. Onun insanîyetçiliği de maalesef vatansızlık olarak anlaşılır. Fikret, Birleşmiş Milletler'in amacına elli yıl öncesinden ulaşmıştır.³³ Onun diline itiraz edenlerin neden hep «Ey dahme-i mersus-ı havatır» gibi dizeleri andığı anlaşılabilir. Oysa Fikret'in gayet sade pek çok dizesi vardır: «Yarın sen ağları gün doğmadan hazırlarsın - Sakın biraz yedek ip, mantar almadan gitme - Geçebilseydi bir gün aldanmak - Yaşamaz mahvolur giderim ben.»

³² Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor*, Türkiye yay., İstanbul 1967.

³³ age, s. 179.

Halit Fahri, bir gün Beşiktaş'taki evlerinde *Rûbab-ı Şikeste*'yi okuyan Yahya Kemâl'in «Aman Allah, ne sanat bu» diye şaşırdığını da anlatır. Halit Fahri'nin Fikret'e dair en unutamadığı anısı ise, bir gece yatakhane de uykusu kaçtığında, yorganı düşen öğrencilerin üstünü örten müdür Fikret'i farketmesidir.

Yusuf Ziya:

Fikret'ten çok sonra *Servet-i Fünun*'da çıkan şiiirleriyle tanınan ve Beş Hece'cilerden olan Yusuf Ziya Ortaç, Fikret'le ilk ve son kez 1914 yılında görüşür. Onun için Fikret «sanatta dev, hayatta dev, ahlâkta dev» bir insandır. Divan edebiyatının köhne geleneklerini yıkan Fikret'tir. O olmasaydı Yahya Kemâl de olamayacaktı.³⁴ Fikret, İttihat ve Terakki eğitim bakanlığını kendisine teklif edince «-Recaizâdesi olan bir memlekette o makama geçmek bana düşmez!» diyen kişidir. Hayattayken çektiği acılar çoğunlukla açık, maskesiz ve eğilmez bir karaktere sahip oluşundan gelir. Yusuf Ziya, Halit Fahri'nin anlattığı öğrenci protestolarına, Şehzade Faruk Efendi'nin de katıldığını söyler.

Yakup Kadri:

Anılarında Fikret'ten bahseden ve bizim son olarak değineceğimiz edebiyatçı Yakup Kadri'dir. Yakup Kadri, edebiyat dünyasına girdiği ilk günden itibaren Fikret'le tanışmak için can atar.³⁵ Onun için Fikret, ülkemizdeki hür düşüncenin, medeniyet yolunun öncülerindendir. Fikret, Yakup Kadri nesli için de kendini gündelik ve politik ihtiraslardan kurtarmış birisidir. Bir Promete gibi türlü azaplar çeker ama asla boynunu eğmez. Yeri geldiğinde gök gibi gürlür. Bu gürleyişler çoğu kez fırsat düşkünü politikacılar içindir. Fikret'i en çok üzen de, yetişmesine emek verdiği insanların, ikbal merdivenlerini çıkarak bozuk yönetimle ortak işler yapmasıdır. Yakup Kadri buna örnek olarak Hüseyin Cahit'i ve maliyeci Mehmet Cavit'i örnek verir. Bunlardan sonra geriye, Fikret'in izinde yürüyen lise gençliği kalır.

Yakup Kadri'nin Fikret'i ilk ziyareti, Yahya Kemâl ve Rıza Tevfik'le beraber yanına gidişleridir. İlk bakışta, Fikret'i gayet sade ve biraz silik bulur. Fikret'in evi o kadar özgün dekore edilmiştir ki bu eve giren insanın memleket meselelerinden uzaklaşacağına şüphe edilemez. Bu dört edebiyatçı arasındaki sohbet de Fikret, Yakup Kadri'nin hiç alışık olmadığı bir tarzda şiir okur. Yine aynı sohbet de Yakup Kadri anlar ki Fikret'le Yahya Kemâl'in edebî anlayışları hiç uyuşmamaktadır. Bu yüzdendir ki konu poetik

³⁴ Yusuf Ziya Ortaç, *Portreler*, Akbaba yay., İstanbul 1960.

³⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, 3. bs., İletişim yay., İstanbul: 2000.

meselelere gelince, Yahya Kemâl hemen başka bir bahis açar.

Aynı gün Fikret *Tanin* gazetesi için öfkeli sözler söyler. Ona göre *Tanin* bir «cenin», Hüseyin Cahit de «Hüseyin Fasit»tir. İttihat ve Terakki için de «İrtikâp ve Tedennî» çetesi tabirini kullanır.³⁶ Fikret'e göre, Meşrutiyet'in ilanı ülkemizin baskına uğramasıdır. Bunu İttihat ve Terakki'nin zaman içindeki uygulamaları için kullanır. Fikret'in bu konuşmasını yıllar sonra hatırlayan Yakup Kadri, onun hasretini çektiği insanın Atatürk olduğunu düşünür. Fakat “acaba yaşasaydı, Atatürk'ün sesine kulak vererek Aşiyân'ından iner miydi?” Yakup Kadri bu soruya kesin bir cevap veremez. Ona göre, Fikret'in medeniyetçiliği ve insaniyetçiliği, Tanzimat aydınının pasif Avrupa hayranlığından ileri gitmez.

Balkan Savaşı'nın yaşandığı günlerin birinde, Karaköy Köprüsü'nde Fikret'le karşılaşan Yakup Kadri, ona «bu ne felâket» diye derdini açar. Fikret ise «felâket değil, işlenen cinayetlerin cezası» der. Yakup Kadri, onun bu görüşünü paylaşmaz. Ona göre, biz ıslahat yoluna girmek istesek de Batılılar bizi engelleyecektir. Fikret'e göreyse Batılılar bizim ıslahat konusunda samimi olmadığını bilir. Son olarak Yakup Kadri'ye, onun, merkez-i umumî hocalarıyla Ocaklılar tarafından zehirlenmiş olduğunu söyler. Bunun üzerine bir şey söylemeyen Yakup Kadri onu bırakır ve yoluna devam eder. Anlar ki Fikret'in İttihatçılık düşmanlığı her duygu ve düşüncenin üstündedir. Fikret'le son karşılaşması, 1. Dünya Savaşı'nın ikinci yılında olur. Yakup Kadri, Fikret'in o günkü mentalitesini şöyle özetler: İngiltere nasıl beş-on yıl içinde Mısır'ın çehresini değiştirip onu sefaletten refaha çıkardıysa aynen öyle bir devletin de bizim elimizden tutması gereklidir. Bu devlet, o günlerde savaştığımız ülkelerden biri olmalıdır. Yine o konuşmada, ülkeyi bir dünya savaşına soktukları için İttihat ve Terakki'ye ateş püskürür. Yakup Kadri, bu sözleri söyleyen Fikret'i Osmanlı kozmopolitlerinden ayrı tutar. Ona göre, Fikret de Albert Camus gibi, memleketini ancak adalet ve hürriyet içinde yaşamak imkânı sunduğu için sever. Bu nokta ise önemlidir. Yakup Kadri söylemez ama Hamdullah Suphi'nin, Mehmet Emin'in vatanseverlik anlayışıyla Fikret'in vatanseverlik anlayış arasındaki fark da budur.

Buraya kadar, doğum tarihlerini dikkate alınarak sıralanan edebiyatçılar Fikret hakkında pek çok hükümde birleşir: O, devrine kıyasla temiz bir vicdan ve ahlâka sahiptir. Makam için asla prensiplerinden ödün vermez. Devrinin gençleri için bir idoldür. Hem dış hem iç görünüşüyle çok etkileyicidir. Şiirimizde, edebiyatımızda gelişim noktalarından birisidir. Özellikle Servet-i Fünûn üyelerinin

³⁶ age, ss. 224-225.

anılarında yaptığımız tasnif de gösteriyor ki Fikret, onu tanıyanları en çok kişiliğiyle etkilemiştir. Adı geçen edebiyatçılar, anılarında Fikret'ten bahsederken çoğu kez onun ne kadar büyük bir insan olduğunu yineler. Vatana yaptığı hizmetler - özellikle gençliği yetiştirme çabaları - daima hatırlatılır. Servet-i Fünuncular Fikret'e bir hoca / öğretmen, Servet-i Fünun ailesinin en önemli şahsı gözüyle bakarak değerlendirme yaparken, daha sonraki dönem edebiyatçılarının Fikret'i daha soğukkanlı bir şekilde değerlendirdikleri göze çarpar.

Kaynakça

- Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, 1. cilt, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1930.
- Ahmet Reşit Rey, *Gördüklerim, Yaptıklarım Canlı Tarihler*, İstanbul 1945
- Ali Ekrem Bolayır'ın *Hatıraları* (Hzl. Metin Kayahan Özgül), Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1991.
- Ebubekir Hâzım Tepeyran, *Hatıraları: 1 Canlı Tarihler*, Türkiye yay., İstanbul: 1944,
- Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor*, Türkiye yay., İstanbul 1967.
- Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, Matbaacılık ve Neşriyat T.A.Ş., İstanbul 1936.
- Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebî Hatıralar*, Akşam Matbaası, İstanbul 1935
- Hüseyin Kâzım Kadri, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım* (Hzl. İsmail Kara), İletişim yay., İstanbul 1991.
- Mehmet Rauf'un Anıları* (Hzl. Rahim Tarım), Özgür yay., İstanbul 2001
- Yahya Kemâl Beyatlı, *Siyasî ve Edebî Portreler*, 3. bs., İstanbul Fetih Cemiyeti yay., İstanbul 1986.
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, 3. bs., İletişim yay., İstanbul: 2000.
- Yusuf Ziya Ortaç, *Portreler*, Akbaba yay., İstanbul 1960.